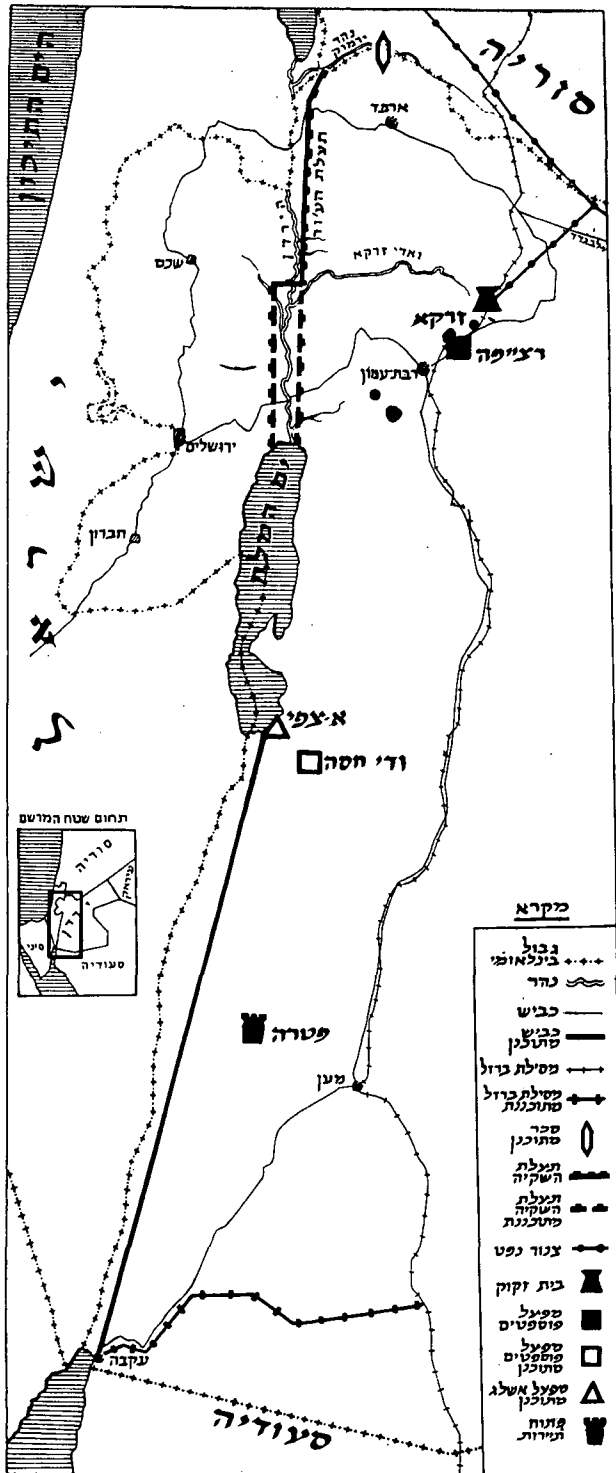

ירדן - תמורות משקה וחברתה

מאת מיכאל א.

והאשלג. ענין ישראלי מיוחד בפיתוח הכלכלה הירדנית עשוי להתעורר גם לנוכח שני גורמים אחרים: השיתוף במקורות מים והתכניות לניצולם במקביל — ותוצאותיה המדיניות והכלכליות של בעיית הפליטים בירדן.

כלכלנים שחקרו את משקה של ירדן עוד לפני שנים מספר היו תמימי־דעים בענין מגבלותיו הבולטות המונעות ממנה כל סיכוי להתקיים אי־פעם בלי תלות בסיוע־חוץ רב־ממדי. כפירה זו בכושר־חיותה העצמאי של ירדן פינתה לאחרונה את מקומה

ל אף קרבתה אלינו, לא זכתה ירדן — כנראה בגלל ערכה המועט יחסית — להתענינות רבה של הציבור הישראלי ב־חייה הכלכליים והחברתיים; אולם דוקא לתחום־ענינים זה בירדן יכולה להיות השפעה ישירה ביותר על ישראל. התפתחותה של שכנתנו ה„קרובה“ ביותר מענינת לא רק מבחינה צבאית אלא גם מבחינה כלכלית, שכן דמיון התנאים הגיאוגרפיים והשיתוף במקורות טבע מאיימים להעמיד את ירדן כמתחרה ליצוא הישראלי בשוקים העולמיים — כגון ביצוא הפוספאטים

אין ספק שמבחינת נתונייה הכלכליים — ירדן היא הבולטת ביותר בדלות-אוצרותיה מכל מדינות האיזור. משטחה של ירדן, המקיף 97.000 קמ"ר, רק 10% מעובדים עיבוד חקלאי — שרובו המכריע הוא בעל, ורק חלק קטן ביותר ממנו שלחין. עובדה זו משפיעה כמובן על דלות היבולים ועל התנודות התכופות, בעקבות בצורת ופגיעי-טבע אחרים. תנובתה של חקלאות דלה זו מהווה 20% מן התפוקה-הלאומית הירדנית ועוסקים בה 53% מן המועסקים. התעשייה הירדנית, על אף שהגבירה לאחרונה את פעילותה, מורכבת עדיין בעיקרה מלבד ממפעלי-פיתוח גדולים שיתוארו להלן, מתעשייה-זעירה ומלאכה שמשקלן קטן הן בתפוקה הכוללת (10%) והן בת-עסוקה (8%). האוצרות הטבעיים היחידים שיש להם כרגע משקל בכלכלת ירדן הם הפוספאטים והאשלג, עם סיכוי מסוים לניצול נחושת אשר נמצאה לאחרונה; נפט יכול היה להיות סם חיים לירדן, אולם כל הנסיונות לגלותו שם עלו בתוהו. מקורות דלים אלה, שאין בהם כדי לספק אפילו מעט מצרכי מחיתם של 1.8 מיליון התושבים, הם שכפו את התלות המחלטת בסיוע-חוץ רב-ממדים — על כל משמעותיה-הלואי המדיניות הנובעות מכך.

אוכלוסיה

תיאוריות-פיתוח חדישות אינן דנות לחדלון מדינות נחשלות, הסובלות ממיעוט מקורות ומלחץ אוכלוסיה. אדרבא, יש הרואים באוכלוסיה עודפת — ובאבטלה מוסוית — כבמצרים, "נכס טבע" נוסף, אשר בהנהגה נבונה ניתן לנצל ליצירת מסגרת לפיתוח ולקידום-הכלכלה מבלי להזדקק לסיוע-חוץ ניכר. ברם, בירדן לחץ האוכלוסיה על המקורות הקיימים, והקף האבטלה הגלויה, הם כה גדולים (כשליש מכוח-העבודה, המונה כ-400 אלף איש) עד שניתן לראות את עיקר סיוע-החוץ שניתן בשנים האחרונות כתנאי חיוני לעצם קיומה. עם זאת יש, כמובן, לסיוע-החוץ — כמו לגודל האוכלוסיה הירדנית ולהרכבה — השפעה מכרעת על הצמיחה הכלכלית והפיתוח ועל פעולת המסגרת הכלכלית בכללה.

לפי מפקד התושבים שנערך בסוף 1961 מנתה אוכלוסית ירדן 1,752,000 איש. כיום עולה מספר התושבים במקצת על 1.8 מיליון. קצב הריבוי הטבעי בירדן הוא מהגבוהים בעולם ועולה על 3% לשנה, וזאת בעיקר עקב שיעור הילודה העצום בין הפליטים והודות לשיפור שירותי התברואה.

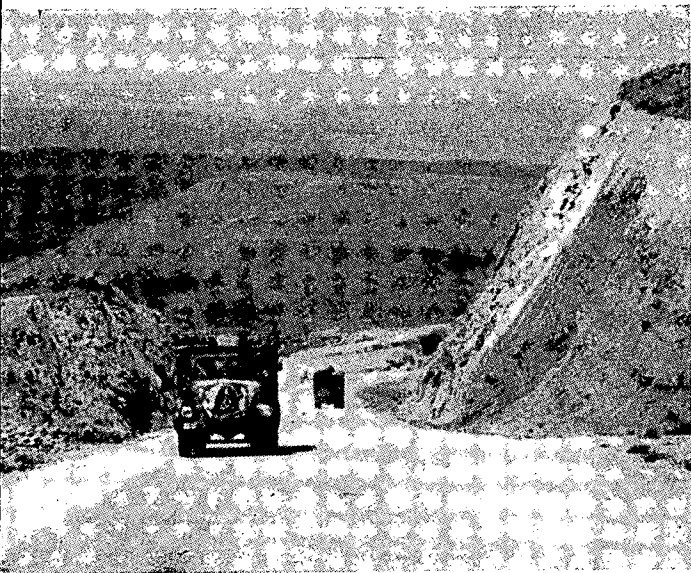
הגורם האופיני ביותר לאוכלוסית ירדן הוא שכשליש מתושביה הם פליטים; עובדה, אשר לה כמובן השפעה מרחיקת-לכת על החברה והכלכלה. לפי נתוני סוכנות-האו"ם לסעד-ותעסוקה (אונר"א) נמצאו בירדן ב-1961 כ-635,000 פליטים מהם כ-207,000 איש (32%) יושבים עדיין ב-25 מחנות, המפוזרים בעיקר בגדה-המערבית. נתונים אלה, שעל-פיהם מתבצעת התמיכה בפליטים, יש לראות כמוגזמים בהרבה — שכן אין מדוחים על פטירת נזקקים כדי לאבד את כרטיסי-ההגירה שלהם; וכל נסיון מצד האו"ם לפקוד את הפליטים נתקל בהתנגדותם הנמרצת. נראה כי מספר הפליטים בירדן, אף אליבא דאונר"א, אינו עולה על 600,000. מה גם שחלק ניכר ביותר מהם השתלב ללא-ספק במערכת הפעילות הכל-

לאמונה בכושרה של ארץ זו להגיע, תוך שנים מספר, להפחתה ניכרת מאוד של מידת התלות. אמונה חדשה זו באה לידי ביטוי לא רק בדעות תיאורטיות של מומחים, אלא גם ביחסם לירדן של גורמים זרים, העשויים לקבוע את גורל התפתחותה. אך בראש-זראשונה ישנה לתמורה זו השפעה מכרעת על הרגשתם של תושבי ירדן שקיימת הצדקה לקיומם העצמאי — המדיני והכלכלי — אשר מעטים מאוד היו בעשור-השנים האחרון אלה המוכנים להמר על קלף זה; וגם היום עומד הוא בפני איזונים רציניים.

נשאלת השאלה: האמנם הגיעה ירדן למצב בו רשאים קברי-ניסיה לקבוע — כדברם ב"ספר הלבן" ממחצית 1962 — כי: "ירדן רואה עצמה כמדינה המתקדמת יותר מכל חברה ערבית אחרת שבאיזור... ומורגשת בה התעוררות נועזת בכל התחור מיס"? הערכה עצמית זו ודאי שהנה יומרנית — מה עוד שבאה לאחר תקופת קיום קצרה-יחסית, גדושה תהפוכות מדיניות, אימים חיצוניים ומוקשים שונים, אשר את הדרך בה חמק מהם מתאר המלך חוסיין בגילוי-לב רב בספרו האוטוביוגרפי "Uneasy Lies the Head".

ברם, אין ספק שסימני התנופה המתוכננת וההבראה הכל-כלית שציינו לאחרונה את ירדן באו במשולב עם התיצבות מדינית — פנימית וחיצונית. תחילתה של תקופת התיצבות-יחסית זו היא לאחר פירוק האיחוד הקע"מי. הלז לא רק שפגע ביוקרתו של עבד-א-נאצר בין הירדנים, אלא אף שלל ממנו את סוריה כבסיס להתרנות בירדן — ושחרר על-ידי כך את חוסיין מטבעת-חנק מאיימת. נראה כי הקמת ממשלת-המומחים על-ידי וצפיר-את-תל בראשית 1962, ואף הבחירות האחרונות — בצד המדיניות הליברלית הכללית שהתבלטה לאחרונה — עשויות לתרום לא מעט ליצוב הפנימי. אולם הפרזה מצד חוסיין במדיניות נועזת כזו — ובמיוחד על רקע האווירה הבין-ערבית לנוכח פרשת-תימן — וההפיכה העיראקית — עלולה אף להכשילו כשלון חרוץ.

כיוון התפתחותה הכלכלית של "ממלכת-ירדן ההאשמית", הקיימת בצורתה הנוכחית (כשכלולה בה הגדה המערבית) מאז 1950, הושפע במידה מכרעת מתוצאות מלחמת-הקומ-מיות. עבר-הירדן המזרחי לא היתה אלא מדינה של נגדים ומספר קטן-יחסית של איכרים, שחיו על חקלאות פרימי-טיבית. צירוף הגדה המערבית הוסיף אמנם שטחי-עיבוד נכבדים, אך אלה היו דלים מלספק מקורות-מחיה מספיקים לתוספת העצומה של האוכלוסיה שבאה בעקבות הצירוף. יתר על כן, הפעילות הכלכלית של עבר-הירדן היתה מותנית בהרבה בצומת-הסחר שנמצאו בשטח שהוא כיום בישראל; הניתוק ממרכזי התעשייה ומנמלי היס-התיכון העמיד את ירדן בפני צורך דחוף ליצור לעצמה תחליפים, אשר גם אם לא יאפשרו את קליטת האוכלוסיה כולה, לפחות יסדירו את הצרכים החיוניים של פעילות כלכלית במדינה העצמי-אית. מסיבה זו החלה ירדן לפתח בהדרגה תעשייה משלה, אך בראש-זראשונה התרכזה בפיתוח חיוני של עורקי התחבורה. נמצא, כי בירדן, ממש כמו בלבנון מחד גיסא ובישראל מאידך גיסא, ניתן היה לנצל את הניתוק הכלכלי-לי — ועובדת קיום החרם — לצורך פיתוח מזורו, לבנית משק שלא יהיה כה תלוי בשכנים.

הכביש החדש ירושלים-עמאן

לאחר פרסום תכנית החומש לפיתוח כלכלי; אולם ניצניה ניכרו כבר במספר השנים שלפני-כך בעיקר בדמות מפעלי יסוד חשובים, שהוקמו על-ידי מועצת הפיתוח הירדנית. הניתוק מחוף הים-התיכון עורר את הצורך להקים עורקי תחבורה חדשים והניע את ירדן לפתח את נמל עקבה. כך, במימון ממקורות בריטיים, הוקם למעשה נמל חדש שצויד כראוי והמותאם במיוחד ליצוא פוספאטים בתפוזרת.

ממשלת ירדן, הרואה בעקבה חבל-עורף חשוב, נוקטת באמצעים רבים כדי להזרים את תנועת הסחר דרך נמל זה, בעיקר על-ידי הכונת היבוא דרכו. ואמנם הקף הסחורות שעברו בנמל עקבה עלה מכמות מבוטלת ב-1957 לכ-730,000 טון יצוא ויבוא ב-1961 ב-443 אניות. לאחרונה מורחב הנמל עוד יותר, באמצעות מלוח מיוחד שניתן על-ידי גרמניה. מפעל-תחבורה נוסף, כהשלמה לנמל, היה בנית כביש-המדבר בר לעקבה. כביש משוכלל זה (כ-500 ק"מ אורכו) המקצר ומקל את הגישה לדרום, ושנבנה גם הוא בכספי בריטניה, מהווה מקור גאווה מיוחד לירדנים. חוסיין מדגיש בספרו את הסמליות הנודעת לעובדה שהכביש החדש עובר במסלולה של "דרך המלך" התנ"כית — בה עצרו האדומים את המשך מסעם של בני-ישראל...

לאחרונה נשלם והולך גם הכביש המחבר את ירושלים ועמאן דרך ים-המלח; ותכנית החומש חוזה הקמת עורקים נוספים — כמו דרך-הערבה לצורך מפעל-האשלג והארכת מסילת-הברזל, המסתיימת היום בראס-אנינקב, עד לעקבה לצורך הובלת הפוספטים. השלמת תכנית זו והקמת דרכים פנימיות נוספות תקנינה לירדן, תוך מספר שנים, רשת תחבורה משוכללת למדי.

דלות המשאבים בירדן הניעה את הממשלה לשקוד על ניצול אינטנסיבי של מקורות-המחצבים המוגבלים שבה. כרית הפוספאטים התפתחה לענף התעשייתי הבולט ביותר ולמקור ראשון-במעלה, המהווה שליש מסך הכנסות-היצוא. תפוקת הפוספאטים ברוצייה (צפונית לעמאן) הגיעה ל-423,000

כלית בירדן וכבר אינו נזקק, למעשה, לכל תמיכה בסיסית. יתר על כן — יותר מ-60 אלף ירדנים, בעיקרם פליטים, נמצאים בחוץ-לארץ; רובם של אלה משמשים כפקידים, מורים ופועלים בארצות-ערב השכנות — ובמיוחד בכוויית ובסעודיה. לאחרונה בולטת נהירתם של ירדנים רבים לדרום-אמריקה ולאירופה, במיוחד לגרמניה, מקום בו משמשים הם כפועלי-תעשייה. להכנסות המהגרים, המסתכמות בכ-20 מיליון דולר לשנה, והנשלחות למשפחותיהם בירדן, יש משקל חשוב בכלכלת ירדן.

למעשה, אף שבירדן נמצא הריכוז הגדול ביותר של פליטים מבכל ארצות-ערב, הרי מבחינת מעמד המשפטי אין בה אף פליט אחד — שכן זוהי המדינה היחידה שהעניקה לפליטים זכויות-אזרח מלאות ומשתתפת באופן רשמי במאמצים לשיקומם האישי.

התמורה הדמוגרפית הבולטת ביותר שחלה בירדן בשנים האחרונות מצאה ביטוייה במפקד האוכלוסין. לפי המפקד מונה כיום הגדה המזרחית יותר מ-880 אלף נפש. משקל-יתר מספרי זה של הגדה המזרחית הושג רק במרוצת השנים האחרונות, שכן עוד לפני עשר שנים היתה לגדה המערבית עדיפות כמותית מכרעת. עלית משקלה המספרית של הגדה המזרחית נעשתה בד-בבד עם עלית משקלה בתחום הפעיל לות הכלכלית והמנהלית. דוגמה לכך הם הריכוזים העירוניים הגדולים שהתפתחו בגדה המזרחית: ברבת עמון — 250,000 תושבים, בורקא — כ-100,000 תושבים (!); בעוד שמספר תושביה של ירושלים-העתיקה אינו עולה על 60,000. אין ספק כי תמורה זו מצביעה על תהליך היקלטותם של פליטים רבים בגדה המזרחית; אך בכל זאת, הדגש לה זוכה גדה זו בתכניות-הפיתוח של החקלאות והתעשייה גורם להתמררות רבה ולתסיסה בקרב תושבי הגדה המערבית, המתלוננים תכופות על קיפוח והזנחה. עדות להחרפת בעיה זו הן ההפגנות האחרונות בירושלים.

אך על אף חומרת בעיותיה של החברה הירדנית, שטרם הגיעה לידי גיבושה, יש להעריך את התמורה שחלה בכיוון זה, מאז הקמת אמירות עבר-הירדן המזרחי, שלא היתה אלא צירוף טריטוריאלי של מספר שבטי בדואים — ועד לעיצובה למדינה בעלת רוב סימני-ההכר החיצוניים של ממלכה תקינה, המשלבת בתוכה גם מספר ניכר של פליטים. השג בתחום זה בולט במיוחד לנוכח העובדה כי מידת-הגיבוש, ולו גם החלקית, של שלושת החלקים שבהרכבה הבלתי-הומוגני של האוכלוסיה — המזרח-ירדניים (בעלי מוצא בדואי בעיקר), הפלשתינאים המבוססים, והפליטים — באה בתקופת תהפוכות מדיניות. אין ספק כי דוקא הפלשתינאים, העולים לאין ערוך בהשכלתם ובהכשרתם על ה"מזרח-ירדניים", נתנו את חותמם המיוחד באופיה החברתי והכלכלי של ירדן, בהכניסם מסגרות משקיות חדשות ומושגים חברתיים מערביים חדשים, של מעמד-בינוני — תעשייתי ופקידותי — למסגרת הנדית-חקלאית המקורית של עבר-הירדן.

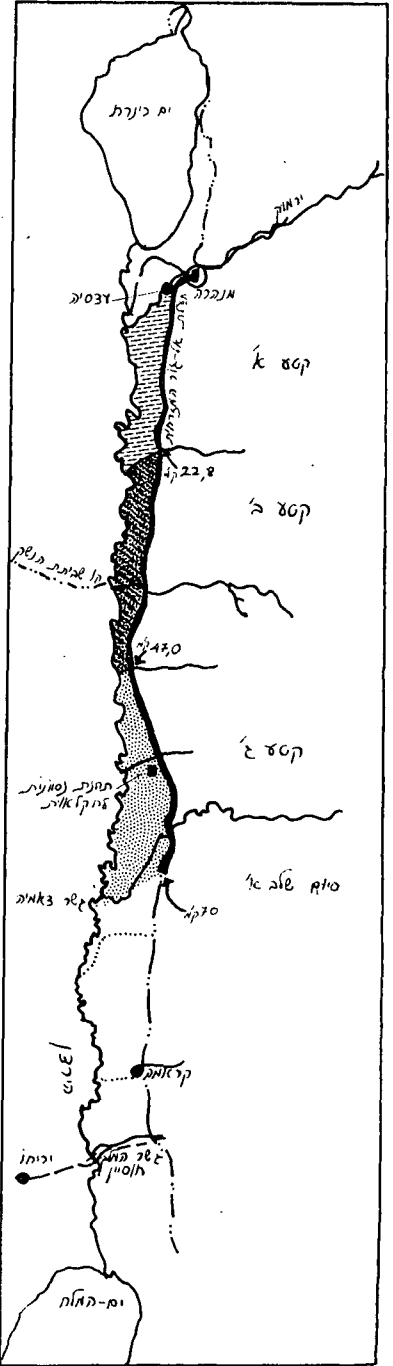
תנופת הפיתוח

תנועת הרפורמה הכלכלית שליותה את מדינות-הפנים החד-שה של חוסיין קיבלה אמנם תוקף נוסף רק בשנה האחרונה,

טון (ב־1961). ל־
 אחרונה הוחל ב־
 הכנות לניצול ה־
 מרבצים העשירים
 באל־חסה, שבער
 רתם מקוים לה־
 גיע ב־1970 ל־
 יצור של 1.5 מי־
 ליון טון. ראוי
 לציין כי חלק
 ניכר מתפוקת ה־
 פוספאטים מיוצא
 ליוגוסלביה, אשר
 השתתפה בהקמת
 המפעל, ולארצות
 אחדות שמעבר ל־
 מסך־הברזל —
 צ'כוסלובקיה ופו־
 לין.

בצד הפוספאטים
 צפוי בעתיד מע־
 מד חשוב לתע־
 שית האשלג. עד
 עתה לא ניצלה
 ירדן את אוצרות
 יס־המלח, בעיקר
 בגלל קשיים טכ־
 ניים, מנהלתיים
 וכספיים, בהם
 נתקלה חברת־ה־
 אשלג הערבית.
 חברה זו היתה ב־
 מקורה שותפות
 כספית בין ירדן,
 סוריה, לבנון,
 מצרים, סעודיה ו־
 עיראק. לאחר
 סחבת רבה ב־
 תכנון, נחושה
 עתה החלטתה של
 ירדן להשלים ל־
 קראת 1965, ב־

מימון הנ"ל וביעוץ אמריקני, את הקמתו של מפעל אשלג
 משוכלל בדרום יס־המלח, אשר יפיק 250,000 טון.
 נראה כי ירדן עדיין משתעשעת בתקוה למצוא נפט בשטחה,
 גם לאחר שחברות בריטיות ואמריקניות אחדות ויתרו על
 זכויות; היא מנסה להניע חברות חדשות (ולו גם מן הגוש
 המזרחי), לנסות מחדש את מזלן ולמצוא את ה"זהב הש־
 חור". לפי שעה הסתפקה ירדן בבניית בית־זיקוק בזרקה,
 המקבל את הנפט הגלמי ישירות מצינור־הדלק הסעודי
 (טאָפּלאין) והעשוי לספק את כל תצרוכתה המקומית של
 ירדן.

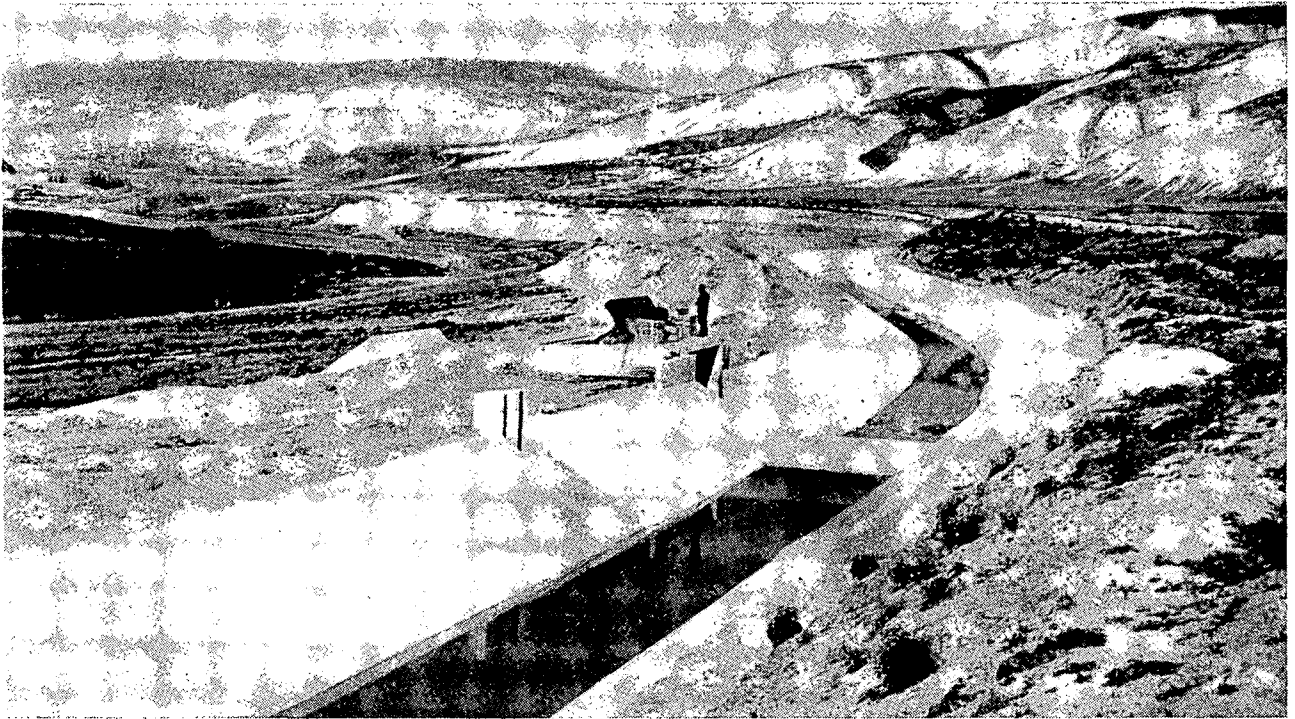
מפעל־הירמוק על שלבי ביצועו

בעוד שלמפעל־התעשיה הגדולים תהיה חשיבות מכרעת בת־
 חום מאזן התשלומים, יש עדיין מקום נכבד למיצוי אפשרו־
 יות החקלאות בירדן, מה גם שענף זה, שהוא מטבעו מבוסס
 יותר על כוח־עבודה ופחות על הון, יתאים לצרכי האוכלו־
 סיה בכלל ולקליטת הפליטים בפרט. בתחום זה, אין ספק כי
 התכנית העיקרית היא תכנית־הירמוק, שהיא הסעיף הבולט
 ביותר בתכנית־החומש. תכנית זו מיועדת, בעתיד הרחוק,
 להשקות שטח של כ־500,000 דונם באמצעות איגום מי היר־
 מוך בסכרים ועל־ידי שתי תעלות מקבילות לאורך הירדן,
 עד לים־המלח. תכנית ארוכת־טוח זו, אשר תעלה כ־50 מיל־
 יון דינר * מותנית לא רק בהבטחת מקורות מימון מספיקים
 אלא גם בשיתוף פעולה סורי־ירדני להקמת סכרים על היר־
 מוך; שיתוף־פעולה זה, שניצניו כלולים עוד בהסכם מ־1953,
 הופסק עם הקמת קע"מ — והוא חודש עם פירוקה ולקראת
 ההכנות למימוש התכנית. עד עתה הושלמו למעשה שני
 קטעים מתעלת הגור המזרחי, המהוו את החלק הראשון של
 מפעל הירמוק. במסגרת חלק זה יושקו עוד השנה 120,000
 דונם על־ידי הטית מי הירמוק לתעלה שנחפרה במקביל
 לירדן בגדתו המזרחית. חלק ניכר מהקרקע שהוכשרה כבר
 נמסר לאיכרים, בחלקות בנות 30 דונם. לגבי ירדן ישנה
 לתכנית זו חשיבות לא רק מהבחינה הכלכלית — של גידול
 חשוב בהקף התפוקה החקלאית — אלא נודעת לה גם מש־
 מעות חברתית מסוימת, שבהנהגת רפורמה אגרארית ואפילו
 מצומצמת; מה גם שישנה כאמור, לתכנית זו השפעה חשובה
 על אפשרויות קליטת הפליטים.

תכנית החומש

אם כי התכניות שהזכרנו — פיתוח התחבורה, התעשיות,
 המחצבים והחקלאות — הם הסעיפים הבולטים שבתכנית־
 החומש, הרי כוללת היא עוד סעיפים משניים רבים ותכניות
 שונות בתחום המינהל, השירותים־הציבוריים, התעשייה, המ־
 לאכה, הבניה ובפרט בפיתוח התיירות, המהווה גם עתה סעיף־
 הכנסה חשוב ביותר, השקול כנגד כל ההכנסה מיוצא הסחור
 רות. ב־1961 ביקרו בירדן כ־162,000 תיירים, ובשבילם מטפ־
 חת עתה ממשלת ירדן מוקדרי־מיסכה על־ידי הקמת בתי־
 מלון מפוארים בהר־הזיתים, פטרה ועקבה.
 תכנית־החומש חוזה הוצאת 127 מיליון דינר ואינה מצטמר
 צמת, כאמור, לענפים יצרניים בלבד, אלא כוללת בתכנונה
 גם שיפורים ניכרים במינהל הציבורי והקמת מוסדות לתכנון
 הפיתוח, להכונתו ולפיקוח על ביצועו. חלקה של הממשלה
 בתכנית זו יצטמצם בעיקר בהשקעות שבמסגרת שירותים־
 ציבוריים — בעוד שההשקעות בתחום פיתוח הענפים היצר־
 ניים תיעשנה, רובן־ככולן, על־ידי הסקטור הפרטי.
 עובדת משקלו המכריע של הסקטור הפרטי, והצלחותיו,
 חזרת־ומודגשת בירדן בהודמנויות רבות — כמשקל־נגד
 למדיניות הסוציאליזם וההלאמות נוסח עבד־אנ־נאצר.
 להלן — תחזית התחלקות של ההשקעות שבתוכנית־החומש לש־
 נים 1962—1967:

* דינר — כערכה של לירה סטאָרלינג (8.4 ל"י).

חבט מדרום לצפון על קטע מתפעל-הירמוק שהושלם

נוסף למימון תכנית זו, והכריזו שזמן התכנית יורחב לשבע שנים במקום חמש.

סיוע-החוץ

אם כי התפתחותה הכלכלית של ירדן בעשור האחרון היא מרשימה בפני עצמה, הרי שיש לזכור כי ירדן חבה התפתחות זו, ואף את עצם קיומה, לסיוע הניכר שזרם אליה בשנים האחרונות. בין 1954 ל-1961 קיבלה בסיוע תקציבי מארה"ב ובריטניה כ-280 מיליון דולר. מענקים אלה, בנוסף לסיוע ולמלוות זרים אחרים, עזרו במשך שנים אלה לכסות את הפער העצום במאזן התשלומים — ולצבור אף כמות ניכרת של רזרבות.

תלותה של ירדן בסיוע-החוץ בולטת עוד יותר על רקע העובדה כי סכומיו מהווים יותר משליש התפוקה הלאומית. מקור זה, הוא שסייע להכפלת-הכמעט של התפוקה מאז 1954 (47 מיליון דולר) ועד ל-1961 (93 מיליון דולר). צמיחה זו איפשרה שיעור-עליה שנתי ריאלי של כ-7% בתפוקה לנפש — שיעור גבוה לגבי מדינה נחשלת, שסובלת מלחץ אוכלוסייה עודפת המתרבה במהירות. יתר על כן, המענקים לתקציב היוו בשנים האחרונות קרוב ל-75% מסך הכנסות התקציב הירדני — אם כי משקלם ירד במעט, ובתקציב 1962/1963 מהווים הם 51%. ירידת משקל הסיוע נובעת בעיקר מעלית הקף הכנסות-הפנים ותקבולי מעבר צינור-הנפט („טאפלאין“) בירדן. בתוך אומדן הוצאות התקציב 1962/1963 (39.2 מיליון דולר) מוקדשים כ-50% לצבא ול-22% לפיתוח.

אם כי אופיו הליבראלי המובהק של המשק הירדני מצוין עליידי משקלו המכריע של הסקטור הפרטי, הרי עצם הגש-

הענף	במיליוני דולר	הוצאות באחוזים
מקורות מים	26.2	20.0
חקלאות	14.6	11.0
תעשייה וחשמל	19.2	15.0
בנין	19.8	15.0
תיירות	7.2	6.0
יתר הסעיפים	40.3	33.0
סה"כ	127.3	100.0

בהתאם לתכנית יתחלקו מקורות המימון בצורה הבאה: מ-21 מיליון דולר — סיוע-חוץ — 59 מיליון דולר; מקורות פרטיים בירדן — 47 מיליון דולר. בעוד ששני הסעיפים הראשונים עשויים להתממש במצבים מדיניים מתאימים אין להניח כי הציבור הירדני יוכל להפריש סכומים כה גבוהים להשקעה. יומרנותה של תכנית זו בולטת לא רק בהערכת מקורות המימון אלא גם בתחזית התוצאות הצפויות: ביצוע שלם של התכנית יאפשר, לפי הערכות המתכננים, הגדלת התוצר הלאומי מ-93 מיליון דולר ב-1961 ל-145 מיליון ב-1967, דהיינו — שיעור-גידול של כ-10% לשנה. לפי אותה הערכה יאפשר גידול זה יצירת 60,000 מקומות עבודה נוספים, אשר ירחיבו את התעסוקה ביותר מ-20%; ועם זאת צפויה ודאי גם עליה בעילות העובדים. מטרה יומרנית אחרת של תכנית זו היא שיפור מאזן התשלומים והקטנת קצב הרחבת היבוא. נראה שגם הירדנים נבהלו לאחרונה מיומרתם, ביחוד לנוכח הקשיים לקבלת סיוע-חוץ

קר מצד מצרים) כמשרתת את האימפריאליזם האמריקאי, מניעים ללא ספק את חוסין לחפש השתלבות במערך בין-ערבי אשר יבטיח לו סיוע ממקורות הקרובים לו. במסגרת זו ישנה חשיבות מיוחדת למלוה בסך 7.5 מיליון דינר, שניתן לאחרונה לירדן על ידי ה"קרן הכווייתית לפיתוח" בשביל מפעל-הירמוק ופיתוח הפוספאטים.

אין ספק כי יציבותה והמשך-התפתחותה של ירדן יהיו תלויים במידה רבה בהצלחתה לגייס מקורות מתאימים להרחבת סיוע-החוץ לפיתוח ולצריכה-שוטפת; שכן גם האופטימיסטים שבין הכלכלנים, החוזים את האפשרות כי ירדן תגיע אי-פעם לאי-תלות, מניחים את הצורך להגדיל תלות זו בשלב ההתבססות. כל קיצוץ בסיוע יחייב לא רק צמצום פעילות הפיתוח, אלא אף קיצוץ הוצאות הצבא והבטחון — ועשוי על-כן לפגוע עוד יותר ביציבותו הרופפת של המשטר הנוכחי, שנהנה לאחרונה מתקופת גאות יחסית.

המאורעות המדיניים האחרונים — התערבות חוסיין לטובת המשטר המלוכני בתימן ולעומת זאת הכרת פטרונו האמריקאיים במשטר ההפיכה — מקשים על חוסיין מבית ומחוץ, מהגם שלהתפתחויות אלו חברו מזימותיו ואיומיו המחדר-שים של עבד-אנ-נאצר כנגד המשטר המלוכני בסעודיה וירדן והסכנות הצפויות מן ההפיכה העיראקית.

הכרזות חוסיין על כונותיו להתקשרויות כלכליות עם הגוש הסובייטי, שבאו בחלקן כתגובה להכרת האמריקאים בסלא, אינן יכולות למחות את עובדת-היסוד המציינת כרגע את המשטר הירדני — תלותו המוחלטת במערב, אשר תמשך גם אם תסכים ברה"מ להעניק לירדן מלוה מסוים לפיתוח.

ההתפתחות רבת-הרושם שציינה את ירדן בשנים האחרונות היתה קשורה ישירות באישיותו הדינאמית של חוסיין; אולם מדיניות הליבראליזציה אותה נקט באחרונה טומנת בשבילו מוקשים רבים. הראשונים במוקשים אלה החלו להתפוצץ לא מזמן עם התסיסה בירושלים — שבאה בחלקה על רקע ההתערבות בתימן וההתערורות המחודשת של רגש-ההפליה של אנשי הגדה-המערבית. אמנם ליבראליזציה היא קו אשר הצ' לחתו עשויה להבטיח את יציבות המשטר, אולם ליבראליזציה "ליברלית" ביותר — כשם שנקט בה חוסיין לקראת סוף 1962 — מתעלמת אולי מסכנות הנאצריזם בירדן ומטעם-הפגם שבתלות במערב. הפרלאמנט החדש, אם כי אינו מהווה עדיין דוגמה מושלמת לדמוקרטיה, נותן ליסודות אופוזיצירניים אפשרות ראשונה להרים קולם ברמה — ולפתוח פתח להרהורים מהפכניים מחדשים.

להמשכת קיומו יצטרך חוסיין — המדגיש לאחרונה כי תואר המלך חשוב בשבילו פחות מן התואר "מהפכן ערבי" — לשמור היטב על שיווי-המשקל ההכרחי בין קידמה רצויה לבין מידת הבטחון הנחוצה למשטר.

מתה, ולו גם חלקית, של תכנית-פיתוח כוללת יעלה בעתיד הקרוב את משקל הממשלה בפעילות הכלכלית.

פרט לעובדה שהוא מימן את עיקר הפעילות הממשלתית, החזקת הצבא, תכניות הפיתוח וכיסוי הגרעון המסחרי, הש"פיע סיוע-החוץ גם על אופי הפעילות הכלכלית התעסוקה — שכן הוא שאיפשר לה להתפשט יותר סביב ענפי השירותים, המינהל והבטחון. ההכנסה הלאומית בירדן נחלקת כדלקמן: חקלאות — 20%, תעשייה — 10%, מסחר ובנקאות — 20%, בנין — 10%, תחבורה — 12%, מינהל ציבורי ובטחון — 20%, שירותים אחרים — 8%. חלוקת התעסוקה, לעומת זאת היא כדלקמן: חקלאות — 53%, מינהל ובטחון — 26%, תעשייה — 8%, בניה — 6%, מסחר ושירותים — 7%.

בדומה לישראל מאפשרים ממילא סיוע-החוץ ויבוא-ההון הרחב הפנית משאבים ומועסקים רבים לענפי השירותים — מה גם שחלק ניכר מהפולשתינאים הם בעלי מסורת ונסיון בתחום זה. יתר על כן, הקף הסיוע והשפעותיו מאפשרים להתגבר על הקשיים הנובעים מהבצורות שתכפו על ירדן בשנים האחרונות. שכן היבול הנמוך אינו פוגע למעשה ברמת הצריכה של תושבי העיר והפקידים, אשר הכנסתם מותנית בעיקרה בקיום הסיוע. מלבד הבטחת הקיום של מסגרת בטחונית-צבאית דרושה ורמה גבוהה של הוצאות ממשלתיות לחינוך, בריאות ופיתוח — הבטיח הסיוע גם רמה מוגברת של פעילות הסקטור הפרטי.

במשך כל השנים היה משקל מיוחד לפעילותה של סוכנות-הסעד-לפליטים שתרומתה השנתית הנה 5 מיליון דינר.

עד 1957, שנה בה בוטלה האמנה בין ירדן לבריטניה, נשאה למעשה בריטניה בכל נטל הסיוע לתקציב הירדני. מאז אותה שנה עבר נטל זה, שגדל בינתיים במשקלו, בעיקרו לארה"ב. בשנים האחרונות עדיין מעניקה בריטניה כ-2 מיליון ליש"ט לתקציב ומלוה כחצי מיליון בשביל מפעלי פיתוח. ארה"ב תורמת לאחרונה מדי שנה 40.5 מיליון דולר לתקציב הירדני וכ-10 מיליון דולר כמענקים והלוואות לפיתוח ולהספקת עוד-פימזון — אשר חלק מהם ניתן חנם לנצרכים.

ארה"ב, המנסה לשתף מדינות מערביות אחרות בנטל הסיוע לירדן, הפחיתה בשנת הכספים 1962 את סיועה התקציבי ל-37.5 מיליון דולר ועומדת להפחיתו עוד יותר בשנה הבאה. אך לעומת זאת תגדיל את סיועה לפיתוח — תמורה התואמת את מדיניותה החדשה של ארה"ב להדגשת הסיוע ארוך-הטווח. עד עתה היה לירדנים טעם-לואי, מריר ביותר, לצורת מתן הסיוע האמריקאי; שכן מדי חודש בחודשו היה השגריר האמריקאי מעניק לראש ממשלת ירדן צ'ק על סכום המענק התקופתי — כתרומה המבטיחה את המשך הקיום הסדיר של המדינה. המשמעות הפסיכולוגית השלילית של כבילות זו, והיותה של ירדן נתונה להשמצות מתמידות (בעי-